

Het riool begint in de gemeente waar ù raadslid bent!

Bestuurlijke aandachtspunten aangereikt door Stichting RIONED

Riolering:

hoe gaat uw gemeente daar mee om?

Riolering is misschien niet het eerste onderwerp waaraan u denkt als (nieuw) raadslid. Toch krijgt u er onherroepelijk mee te maken. Vervanging en onderhoud kosten de gemeente jaarlijks veel. Bovendien zijn maatregelen nodig door de toename van hevige regenbuien ten gevolge van klimaatverandering.
Hoe houdt uw gemeente de lasten voor de burger beheersbaar? Welke maatregelen hebben de voorkeur? Vindt voldoende afstemming plaats met ruimtelijke ordening, wegbeheer en met het waterschap? In deze brochure vindt u de bestuurlijk relevante feiten, achtergronden en aandachtspunten rond riolering op een rij. Hiermee krijgt u inzicht in het speelveld en de beleidsruimte.

De riolering is meer dan een buis

Gezonde leefomgeving

Het inzamelen en verwerken van afval- en hemelwater via de riolering is een taak van de gemeente. Het waterschap zorgt vervolgens voor zuivering van het afvalwater. De riolering draagt zo in belangrijke mate bij aan een gezonde leefomgeving. We voorkomen ermee dat mensen worden blootgesteld aan ziekteverwekkende stoffen, we beschermen het milieu tegen verontreiniging én we houden droge voeten op erven en straten.

Werking van de riolering

De gemeentelijke riolering voert twee waterstromen af: het vuile water van woningen en bedrijven en het hemelwater van wegen en daken. De eerste stroom bestaat feitelijk uit gebruikt drinkwater. Dit is ziekteverwekkend en te vuil om direct in sloten of ander oppervlaktewater te lozen. Via de riolering stroomt het afvalwater naar de rioolwaterzuivering van het waterschap. Na zuivering wordt het water geloosd in bodem of oppervlaktewater. Hemelwater is veel minder vuil, omdat het via de straat meteen de riolering in stroomt. De riolering voert het teveel aan water op straten en in tuinen af naar de bodem of open water.

Gemeentelijke zorgplichten

Volgens de Wet milieubeheer en de Waterwet hebben gemeenten drie waterzorgplichten: voor afvalwater, hemelwater en grondwater.

Afvalwater

Bij afvalwater gaat het om huishoudelijk afvalwater van woningen en afvalwater van bedrijven. De bewoners en eigenaren moeten hun afvalwater aanbieden aan de gemeente. Vervolgens moet de gemeente dit via de riolering naar de rioolwaterzuivering brengen. Daarbij kan zij percelen in het buitengebied uitzonderen. Eigenaren moeten dan zelf voor opvang en zuivering van hun afvalwater zorgen. Op grond van de milieuregelgeving kan uw gemeente (grotere) bedrijven verplichten afvalwater te beperken of zelf te zuiveren. Dit geldt met name als de samenstelling anders is dan ‘huishoudelijk’.

Hemelwater

De grondeigenaar is in eerste instantie verantwoordelijk voor de verwerking van hemelwater op zijn eigen terrein. Dit geldt voor particulieren, maar ook voor de gemeente als eigenaar van de openbare ruimte. De gemeente hoeft hemelwater van burgers en bedrijven dus niet meer in te zamelen, tenzij zij dit redelijkerwijs niet van bepaalde (groepen van) burgers kan vragen. In de praktijk zorgt de gemeente meestal voor de opvang en verwerking van het hemelwater. Dat blijft zo tot uw gemeente anders beslist. Er is geen wettelijke plicht om afval- en hemelwater te scheiden (afkoppelen). Rekening houdend met de lokale omstandigheden bepaalt uw gemeente hoe zij het hemelwater inzamelt.

Grondwater

Voor grondwater is de zorgplicht verdeeld over alle betrokken partijen:
> **De particulier** is verantwoordelijk voor de goede staat van zijn eigendom. Hij zorgt voor bouwkundige of waterhuishoudkundige voorzieningen op zijn eigen terrein en voor zijn woning, zoals een vochtdichte vloer.
> **De gemeente** is het aanspreekpunt voor de burger. Zij behandelt eventuele klachten en voert grondwater af als dat ‘doelmatig’ is.
> **Het waterschap** zorgt voor de afvoer van eventueel door de gemeente ingezameld grondwater naar het oppervlaktewater. Via het op peil houden van het oppervlaktewater beïnvloedt het waterschap de grondwatersituatie.
> **De provincie en het waterschap** zijn verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor de onttrekking van grondwater. In de vergunning kunnen zij voorschriften voor beëindiging van de onttrekking opnemen.

Bestuurlijke aandachts-punten riolering

Gemeenten hebben veel vrijheid bij de invulling van de drie waterzorgplichten. Daarbij spelen veel verschillende belangen, zoals: volksgezondheid, droge voeten, bescherming van het milieu, inrichting van de openbare ruimte, toegankelijkheid bij werkzaamheden en de taakverdeling tussen burgers, bedrijven en gemeente. Daar moet de gemeenteraad keuzes in maken. Op deze poster de belangrijkste.

Gemengde en gescheiden riolering

Een gemengd rioolstelsel (1) voert het afval- en hemelwater in één buis naar de rioolwaterzuivering. Al het rioolwater wordt dus gezuiverd, ook het relatief schone hemelwater. Een gescheiden stelsel (4) gebruikt twee buizen: één voor afvalwater, dat naar de zuivering gaat, en één voor hemelwater. Bij extreme regen stroomt in een gemengd stelsel overtollig rioolwater via overstorten naar open water. Hierdoor komt dus ook vuil water in het oppervlaktewater. Op de meeste plaatsen zijn daarom bergbezinkbassins gebouwd, die het overtollige water opvangen en het vuil eerst laten bezinken. Ook gaan steeds meer gemeenten over tot afkoppelen: het scheiden van de riolering in een afvoer van afvalwater en afzonderlijke voorzieningen voor hemelwater. Afkoppelen is ook een manier om wateroverlast tegen te gaan, mits de afvoercapaciteit groot genoeg is. Bij rioolvervanging is de extra investering voor afkoppelen zo'n 2000 tot 6000 euro per woning.
De investering is niet alleen afhankelijk van de lokale omstandigheden maar ook van het ambitieniveau. Vergelijk de figuren 2, 3 en 4 die oplopen in mate van scheiding.

Bestuurlijk aandachtspunt:
Leiden voorgestelde afkoppelmaatregelen tot de beoogde vermindering van wateroverlast en verbetering van de waterkwaliteit? Staan de kosten in verhouding met de doelen?

1

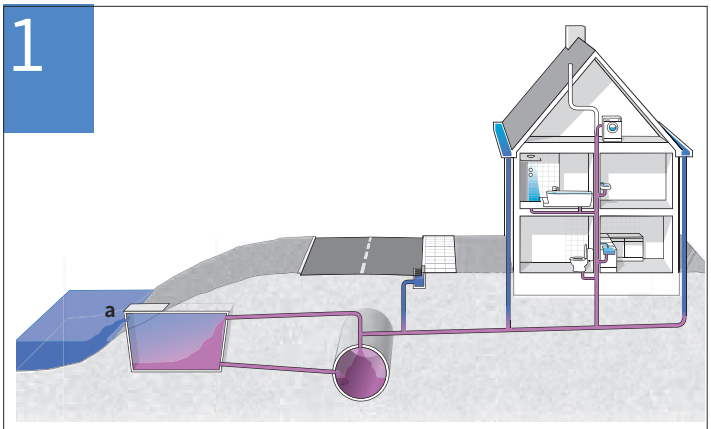

1. Gemengde riolering met bergbezinkbassin en overstort (a)

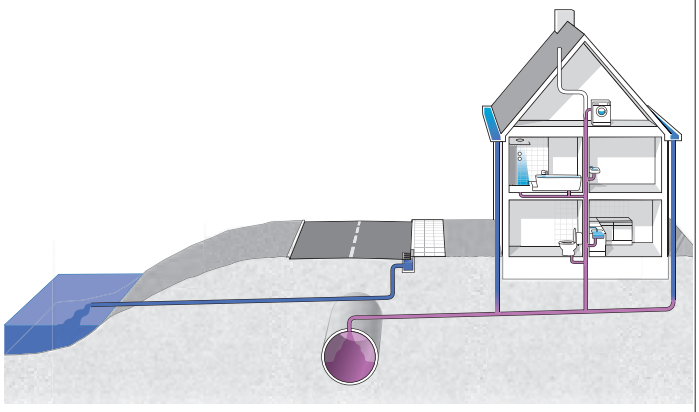

2. Regenwater van de straat afgekoppeld naar oppervlaktewater

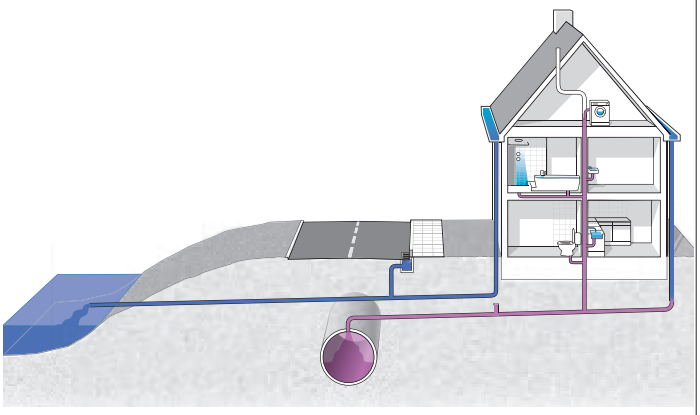

3. Regenwater van de straat en voorzijde huis afgekoppeld.

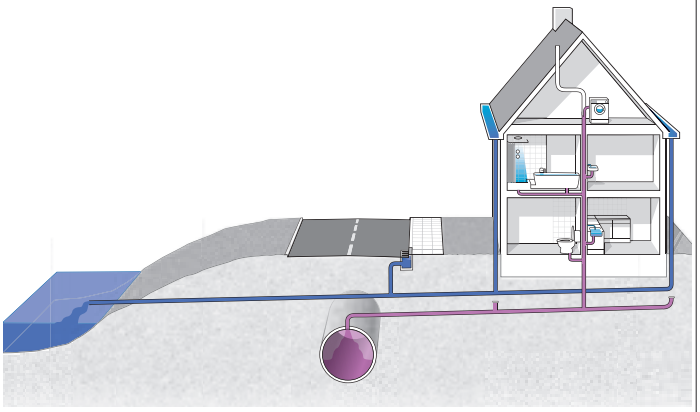

4. Alles afgekoppeld waardoor 'gescheiden riolering' ontstaat. In bestaand gebied vaak kostbaar.

2

Relatie boven- en ondergronds

Naast rioolleidingen en pompen liggen in de grond soms ook buizen om overtollig grondwater op te nemen (drainage) of hemelwater af te geven (infiltratie). Boven de grond liggen oppervlakkige infiltratievoorzieningen (wadi's), waterdoorlatende verharding, verdiepte wegen of straten met stoepranden. De keuzes voor het ophogen van gronden en het oppervlak en voor de diepte van open water beïnvloeden de hoeveelheid en de bestemming van water. Al hebben ze primair een andere functie – zoals verkeer, groen of natuur – het zijn ook voorzieningen voor de afvoer van hemelwater.

Bestuurlijk aandachtspunt:

Houdt uw gemeente bij maatregelen op en in de grond voldoende rekening met de afvoer en tijdelijke opslag van hemelwater?

3

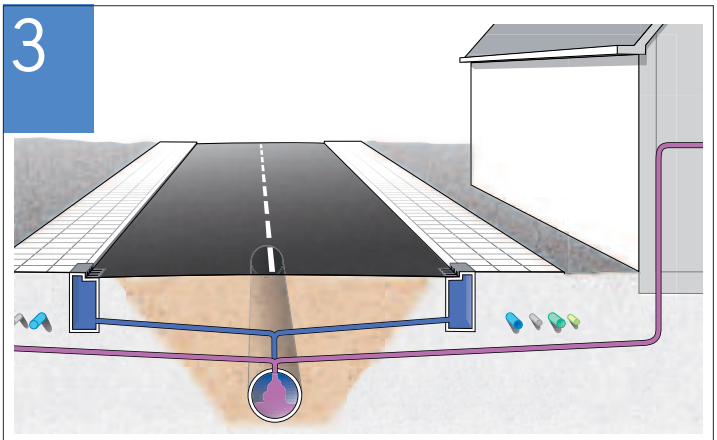

Relatie wegbeheer en riolering

Riolering en wegen hebben een nauwe functionele, fysieke en financiële samenhang.

> Functioneel: de riolering zorgt voor de ontwatering van wegen en voor een grondwaterstand die de bestemming van de grond niet belemmert.

> Fysiek: het riool ligt midden onder de weg omdat daar voldoende ruimte is voor de grote buizen en om de aansluiting van de kolken ('straatputjes') mogelijk te maken.

> Financieel: om het riool te vervangen moet de weg geheel of grotendeels opgebroken worden. Het gelijktijdig uitvoeren van weg- en rioolvernieuwing bespaart dan veel kosten.

Bestuurlijk aandachtspunt:

Maakt uw gemeente voldoende werk met werk om kosten te besparen?

4

Kosten en financiering

De rioleringskosten stijgen door (milieu)maatregelen als afkoppelen en het bouwen van bergbezinkbassins, maar vooral door de vervanging van de riolering. Gemeenten vervangen steeds meer riolering van de eerste aanleg. Hierdoor stijgt de rioolheffing omdat de eerste aanleg vaak uit de grondopbrengst is betaald en de vervanging ten laste komt van de rioolheffing.

Bestuurlijk aandachtspunt:

De gemeente bepaalt of en hoe zij eigenaren en/of gebruikers heffing(en) oplegt. Bijvoorbeeld een vast bedrag of op basis van waterverbruik of de WOZ-waarde. De wijze van afschrijven bepaalt de lastenverdeling over de nabije en verre toekomst.

5

Stadswaterkwaliteit

De zorg voor stadswater is momenteel te eenzijdig. De algemene normen zijn gericht op de kwaliteit van het water in grachten, singels, vijvers en sloten. Er is weinig oog voor de beleving en de functie van het water in de omgeving. Bovendien wordt de invloed van riooloverstorten en regenwateruitlaten op de vervuiling van stadswater overschat. De belasting van eendjes voeren, afspoelende hondenontlasting en bladval is veel groter dan we tot nu toe dachten.

Gemeenten moeten de aanpak van stadswater breder trekken. Belangrijk is de omgeving, de functies, de vormgeving én de kwaliteit van het water als één opgave te beschouwen. Vervolgens moet de gemeente de algemene (kwaliteits)normen met verstand gebruiken, en waar nodig beargumenteerd ervan afwijken. Zo schept zij de condities om open water in steden en dorpen voor alle betrokkenen schoon én mooi te maken.

Bestuurlijke aandachtspunten:

Welk water voldoet niet aan zijn ruimtelijke functies? Waar is de waterkwaliteit onvoldoende? Bekijkt uw gemeente alle relevante bronnen: eendjes voeren, hondenontlasting, bladval en de riolering? Neemt uw gemeente passende, doelmatige en voldoende maatregelen?

6

Waterberging

Zware regen gedurende een aantal dagen of weken kan leiden tot het overstromen van sloten en grachten in bebouwd gebied. Dit is een andere vorm van wateroverlast dan bij hevige buien. Waterschap en gemeente bepalen waar en in welke mate maatregelen nodig zijn om gebieden tegen overstroming te beschermen.

Bestuurlijk aandachtspunt:

Een strikte toepassing van het criterium dat het stedelijke gebied niet méér water mag afvoeren dan het landelijke gebied, kan leiden tot hogere kosten en ondoelmatig ruimtegebruik.

8

Wettelijk kader

De Wet milieubeheer verplicht gemeenten een gemeentelijk rioleringsplan (GRP) op te stellen. Hierin staat wat de gemeente wil bereiken, wat zij nu heeft en wat zij op korte (4-5 jaar) en lange termijn moet uitvoeren om haar doelen te bereiken. De meeste gemeenten werken dit uit in jaarprogramma's, gekoppeld aan de begrotingscyclus. In het basisrioleringsplan (BRP) staan vaak verdere (technische) uitwerkingen van de verschillende stelsels. Op grond van verschillende lozingsbesluiten kan de gemeente maatwerkvoorschriften stellen aan afvalwaterlozingen.

Bestuurlijk aandachtspunt:

Samenwerking tussen de afdelingen bouw- en woningtoezicht, milieuvergunningverlening en -handhaving, riolering en het waterschap is van groot belang voor een goed beheer.

7

Afstemming riolering en zuivering

Om kosten te besparen en de juiste maatregelen te bepalen moet over het geheel van de riolering en de zuivering een optimalisatiestudie (OAS) worden uitgevoerd. Gemeente en waterschap voeren dit onderzoek samen uit en leggen de maatregelen en de kostenverdeling vast in bestuurlijke afspraken.

Bestuurlijke aandachtspunten:

Heeft uw gemeente actuele optimalisatiestudies? Houden gemeente en waterschap bij de uitgangspunten voor de studie rekening met de lokale omstandigheden en historie?

9

Samenwerking met waterschap

Het waterschap zorgt voor het waterpeil van het open water, berging en afvoer van water en de zuivering van afvalwater. Gemeente en waterschap hebben daarom veel met elkaar te maken. Het is belangrijk dat zij met elkaar (bestuurlijke) afspraken maken. Bovendien verplicht de Waterwet dit en maakt samenwerking vergunningen overbodig.

Bestuurlijke aandachtspunten:

Stemmen gemeente en waterschap de investeringen in waterberging, riolering en zuivering zodanig op elkaar af, dat de uitgaven doelmatig zijn en tegen de laagste maatschappelijke kosten? Heeft uw gemeente de mogelijkheden verkend om door samenwerking, al dan niet met andere gemeenten, maatregelen op watergebied doelmatiger uit te voeren?

10

Benchmarking

Benchmarking kent twee aspecten: verantwoording afleggen en van elkaar leren. In 2010 vindt een benchmark riolering onder alle gemeenten plaats. Deze biedt ook u als bestuurder inzicht in de toestand en het functioneren van de riolering en de organisatie daaromheen. Deelname aan de benchmark is gratis. In het vervolg op deze benchmark kan uw gemeente meedoen in leertrajecten op verschillende deelgebieden.

Bestuurlijk aandachtspunt:

Wat leert uw gemeente van de benchmark?

11

Waterketen

Drinkwater, riolering en zuivering vormen samen de waterketen. In het kader van de overheidsbezuinigingen wordt op nationaal niveau gestreefd naar afspraken over grotere doelmatigheid in de waterketen door meer samenwerking in de uitvoering en door heroverweging en afstemming van investeringsbeslissingen. *Stand van zaken per maart 2010. De actuele situatie vindt u op de websites van het ministerie VROM, VNG en Stichting RIONED (www.riool.net, dossier Actueel beleid).*

12

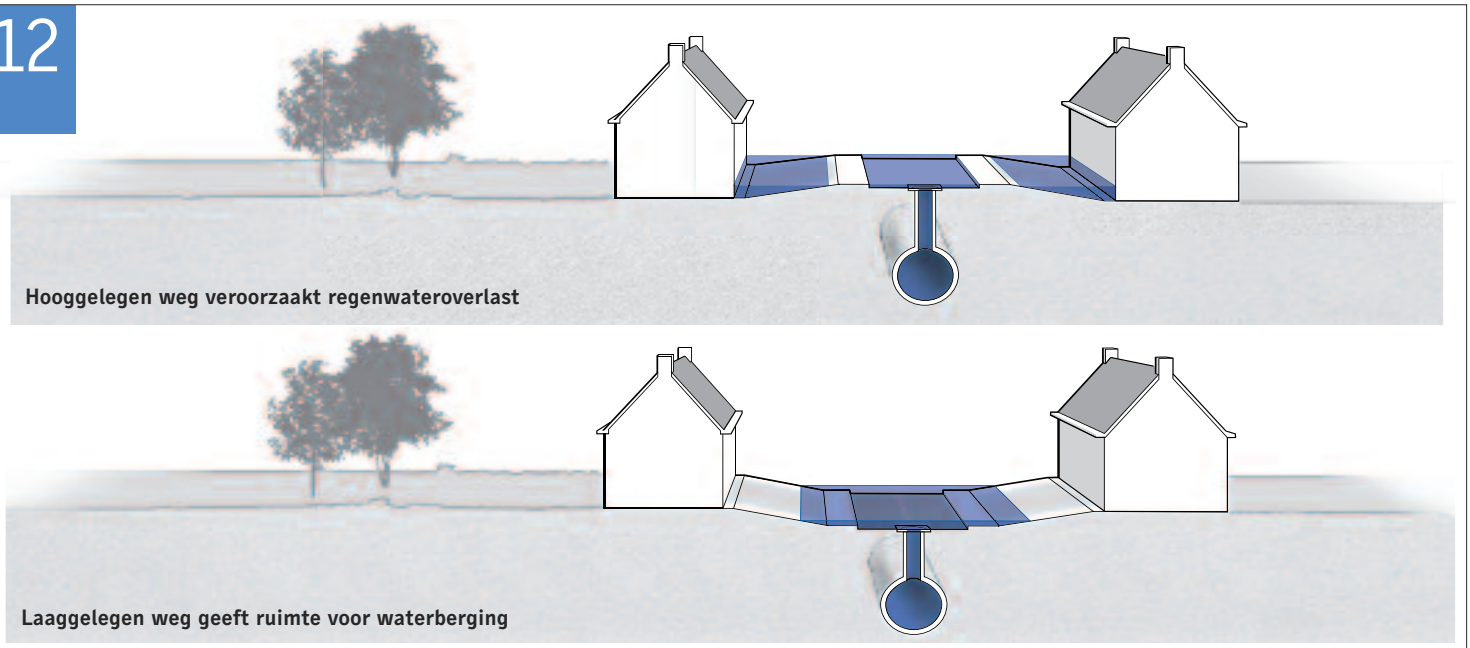

Hooggelegen weg veroorzaakt regenwateroverlast

Laaggelegen weg geeft ruimte voor waterberging

Klimaat en wateroverlast

Volgens alle KNMI-klimaatscenario's gaan vaker hevige buien met veel water in korte tijd vallen. Het riool is ontworpen om bij normale regen het water af te voeren. Om bij hevige buien wateroverlast en schade (en daarmee aansprakelijkheid) te voorkomen, zijn aanvullende maatregelen nodig. Tijdelijke berging boven de grond speelt hierbij een belangrijke rol, omdat niet al het water via de kolken het riool in kan stromen. De lokale omstandigheden en bestuurlijke wensen bepalen de meest gewenste combinatie van maatregelen. Meer informatie vindt u in *Klimaatverandering, hevige buien en riolering* (www.riool.net, *dossier regenwateroverlast*).

Bestuurlijk aandachtspunt:

Op welke plaatsen en onder welke omstandigheden vindt u water op straat acceptabel?

Platform voor rioleringszorg

Deze brochure is een uitgave van Stichting RIONED, het platform voor de rioleringszorg in Nederland. In Stichting RIONED participeren alle bij de rioleringszorg betrokken partijen, zowel de overheden (gemeenten, waterschappen, provincies en rijk) als de bedrijven (materialenproducenten, adviesbureaus, inspectiebedrijven, gww-aannemers en onderwijsinstellingen).

De belangrijkste taak van Stichting RIONED is kennis beschikbaar stellen aan de vakwereld. Dit doet RIONED door onderzoek, het bundelen van bestaande kennis en het op vele manieren informeren en bij elkaar brengen van professionals. RIONED vraagt voortdurend aandacht voor het belang van een goede riolering. Een goed rioolstelsel is essentieel voor onze gezondheid, zorgt voor droge voeten en beschermt het milieu. En dat allemaal tegen acceptabele kosten.

Stichting RIONED signaleert problemen in de dagelijkse praktijk van de rioleringsbeheerder en kaart deze aan bij bestuurders en beleidsmakers. Ook informeert RIONED het brede publiek. Wilt u meer weten over de gemeentelijke rioleringszorg en de actuele ontwikkelingen daarin?
Kijk op onderstaande websites:
i www.riool.net voor vakinformatie
i www.riool.info voor het brede publiek

Stichting RIONED
t 0318 631111
e info@rioned.org

vormgeving Grafisch Atelier Wageningen | fotografie bvBeeld, iStockphoto, Michelle Muus, Stichting RIONED | druk Moderndruk bv Bennekom

STICHTING RIONED